

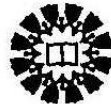
۲۰۳۱۱۲۵

مسائل نظامی و استراتژیک معاصر

دکتر بهادر امینیان جزی

تهران

۱۳۹۷

سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاه‌ها (سمت)

پژوهشکده تحقیق و توسعه علوم انسانی

سرشناسه: امینیان جزی، بهادر، ۱۳۴۲-

عنوان و نام پدیدآور: مسائل نظامی و استراتژیک معاصر / بهادر امینیان جزی.
 مشخصات نشر: تهران: سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاه‌ها (سمت)،
 پژوهشکده تحقیق و توسعه علوم انسانی، ۱۳۹۷.

مشخصات ظاهری: ده، ۳۰۶ ص.: مصور، جدول.

فروست: «سمت»: ۲۲۲۸. علوم سیاسی: ۷۳.

شابک: ۴ - ۰۶۶۰ - ۰۲ - ۶۰۰ - ۹۷۸ - ۲۳۰۰۰۰ ریال

وضعیت فهرست‌نویسی: فیفا

یادداشت: پشت جلد به انگلیسی: Bahador Aminian Jazi. Contemporary Strategic and Military Affairs.

یادداشت: کتابنامه.

موضوع: استراتژی نظامی

Military Strategy

موضوع: استراتژی نظامی — راهنمای آموزشی (عالی)

Military Strategy -- Study and Teaching (Higher)

موضوع: سیاست نظامی — تاریخ

Military Policy -- History

موضوع: استراتژی نظامی — تاریخ

Military Strategy -- History

شناسه افزوده: سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاه‌ها (سمت)، پژوهشکده تحقیق و توسعه علوم انسانی.

The Organization for Researching and Composing University Textbooks in the Humanities (SAMT), Institute for Research and Development in the Humanities.

رده‌بندی کنگره: ۱۳۹۷ الف ۱۶۲

رده‌بندی دیویی: ۳۵۵/۰۲

شماره کتابشناسی ملی: ۵۵۵۶۴۳۹

سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاه‌ها (سمت)

پژوهشکده تحقیق و توسعه علوم انسانی

مسائل نظامی و استراتژیک معاصر

دکتر بهادر امینیان جزی (دانشیار دانشکده روابط بین‌الملل وزارت امور خارجه)

ویراستار: ناهیده کاظم‌زاده گنجی

چاپ اول: زمستان ۱۳۹۷

تعداد: ۵۰۰

حروفچینی و لیتوگرافی: سمت

چاپ و صحافی: مشعر

قیمت: ۲۳۰۰۰۰ ریال. در این نوبت چاپ قیمت مذکور ثابت است و فروشندگان و

عوامل توزیع مجاز به تغییر آن نیستند.

نشانی ساختمان مرکزی: تهران، بزرگراه جلال آل احمد، غرب پل یادگار امام (ره)،

روبه‌روی پمپ گاز، کد پستی ۱۴۶۳۶، تلفن ۰۲-۴۴۲۴۶۲۵۰.

www.samt.ac.ir

info@samt.ac.ir

@sazmn_samt

هر شخص حقیقی یا حقوقی که تمام یا قسمتی از این اثر را بدون اجازه ناشر، نشر یا پخش یا عرضه یا تکثیر یا تجدید چاپ نماید، مورد پیگرد قانونی قرار خواهد گرفت.

فهرست مطالب

عنوان	صفحه
مقدمه	۱
بخش نخست: مباحث مفهومی و نظری	
فصل اول: بیان مسأله: فهم و سنده استراتژیک	۶
مقدمه	۶
۱-۱ مسئله استراتژیک به چه معناست؟	۷
۱-۲ مفهوم استراتژی	۹
۱-۳ نمونه‌های مسائل استراتژیک	۱۰
۱. جنگ‌های ایران و روس	۱۰
۲. تدوین استراتژی درازمدت آمریکا در دور جنگ سرد	۱۱
۳. استراتژی‌های غلط صدام حسین	۱۲
۴. تصمیم‌های استراتژیک آمریکا	۱۳
۱-۴ درک مسائل استراتژیک سلبی با تأثیرات مثبت	۱۴
۱-۵ مطالعات استراتژیک	۱۵
۱-۶ مطالعات استراتژیک در ایران	۱۸
۱. مجامع دانشگاهی	۱۹
۲. نیروهای مسلح	۱۹
۳. مؤسسات دولتی	۲۱
۴. بخش غیردولتی	۲۱
برای تحقیق و مطالعه بیشتر	۲۲
فصل دوم: تحولات مفهوم استراتژی	۲۳
مقدمه	۲۳
۲-۱ معنای استراتژی و تحولات کاربرد آن	۲۴

۲۶	۲-۲ روند تاریخی جنگ و استراتژی در مراحل مختلف
۲۷	۱. دوران باستان
۳۱	۲. قرون وسطی
۳۳	۳. رنسانس و عصر جدید
۳۶	۲-۳ تحول مفهوم استراتژی و جنگ از قرن بیستم
۴۱	۲-۴ کاربرد مفهوم استراتژی در تاریخ اسلام
۴۲	۲-۵ جنگ و استراتژی
۴۲	ریشه‌های جنگ
۴۳	برای تحقیق و مطالعه بیشتر
۴۵	فصل ۳: ۱- رانژیست‌های برجسته تاریخ
۴۵	مقدمه
۴۶	۳-۱ سون تزو
۴۹	۳-۲ دوران اسلام
۴۹	۱. پیامبر اکرم (س)
۵۳	۲. حضرت علی (ع)
۵۳	۳-۳ اندیشمندان ایرانی
۵۴	۱. کورش
۵۶	۲. داریوش
۵۸	۳-۴ دوران جدید
۵۹	۱. ماکیاولی
۶۲	۲. کلاوزویتس
۶۸	۳. لیدل هارت
۷۰	برای تحقیق و مطالعه بیشتر

بخش دوم: سیر تحول مسائل استراتژیک

۷۲	فصل چهارم: مسائل استراتژیک در دوران جهان دوقطبی
۷۲	مقدمه
۷۴	۴-۱ دوران جنگ سرد و نظام دوقطبی
۷۷	۴-۲ تلگراف جورج کنان و دکترین ترومن
۷۸	۴-۳ طرح مارشال و محوریت دلار
۷۹	۴-۴ شوروی و محاصره نظامی برلین غربی

۸۰	۴-۵ شکل گیری ناتو با افزایش تهدیدها
۸۱	۴-۶ جنگ کره تلاشی برای تغییر موازنه و اندیشه جنگ محدود
۸۳	۴-۷ دوران توازن وحشت
۸۴	بازدارندگی
۸۵	۴-۸ پیمان ورشو
۸۶	۴-۹ بحران کوبا
۸۸	۴-۱۰ ریچارد نیکسون در شهر ممنوعه
۸۹	۴-۱۱ جنگ ویتنام
۹۱	۴-۱۲ جنگ افغانستان
۹۲	۴-۱۳ پایان جنگ سرد و لغو پیمان ورشو
۹۳	۴-۱۴ تکامل آخرین های بازدارندگی در طول جنگ سرد
۱۰۰	برای تحقیق و مطالعه بیشتر
۱۰۱	فصل پنجم: تحولات استراتژیک: راه بسا جنگ سرد
۱۰۱	مقدمه
۱۰۲	۵-۱ فروپاشی نظام دوقطبی و حادثه دوران گذار و تبعات استراتژیک آن
۱۰۶	۵-۲ تلاش آمریکا در حل سندرم ویتنام در جنگ خلیج فارس
۱۰۸	۵-۳ حضور آمریکا در منطقه خاورمیانه
۱۱۰	۵-۴ تبعات استراتژیک واقعه ۱۱ سپتامبر
۱۱۵	۵-۵ ظهور و نقش گرفتن قدرت های منطقه ای و استراتژی آن ها
۱۱۶	برای تحقیق و مطالعه بیشتر
۱۱۹	بخش سوم: مفاهیم استراتژیک
۱۱۹	فصل ششم: نقش و کارویژه های نیروی مسلح
۱۲۱	مقدمه
۱۲۶	۶-۱ کارویژه و نقش نیروهای مسلح در صحنه خارجی
۱۳۰	۶-۲ کارویژه و نقش نیروهای مسلح در صحنه داخلی
۱۳۳	۶-۳ کارویژه نیروی مسلح در سیاست خارجی در دوران جدید
۱۳۷	۶-۴ مجتمع های صنعتی نظامی
۱۴۱	۶-۵ چگونگی بین المللی شدن مجتمع های نظامی - صنعتی
۱۴۳	۶-۶ اتاق های فکر
۱۴۴	نحوه توسعه و گسترش نفوذ
	برای تحقیق و مطالعه بیشتر

فصل هفتم: کاربرد زور در عرصه خارجی

مقدمه

۷-۱ استراتژی قایق‌های توپدار

۷-۲ استراتژی بازدارندگی

۷-۳ استراتژی دیپلماسی اجبارآمیز

۷-۴ اندیشمندان دیپلماسی اجبار

۷-۵ ایالات متحده آمریکا و کاربرد دیپلماسی اجبار

۷-۶ ایالات متحده آمریکا و به‌کارگیری دیپلماسی اجبارآمیز در قرن بیست و یکم

۷-۷ جمهوری اسلامی ایران و دیپلماسی اجبارآمیز

سایر اشکال زور در عرصه خارجی

برای تحقیق و مطالعه بیشتر

فصل هشتم: تأثیر استراتژی تحول تسلیحات و فناوری نظامی

مقدمه

۸-۱ ورود سلاح آتشین و تحول در جنگ

۸-۲ تحول در جنگ زمینی

۸-۳ تحول در جنگ دریایی

زیردریایی

۸-۴ تحول در جنگ هوایی

۸-۵ تسلیحات اتمی

انقلاب در نگرش به امور نظامی

۸-۶ جنگ سایبری و تسلیحات سایبری

۸-۷ پهپادها

۸-۸ تجارت تسلیحات و بودجه‌های نظامی

برای تحقیق و مطالعه بیشتر

فصل نهم: اتحاد و همکاری استراتژیک در محیط استراتژیک

مقدمه

۹-۱ ویژگی‌های محیط استراتژیک

۹-۲ استراتژی انزو واطلبی

۹-۳ استراتژی بی‌طرفی

۹-۴ استراتژی عدم تعهد

۹-۵ استراتژی اتحاد

۲۰۶	۹-۶ اتحاد استراتژیک
۲۰۷	۹-۷ اتحاد استراتژیک پس از دوران دوقطبی
۲۰۹	۹-۸ مسائل استراتژیک ایران و اتحاد راهبردی
۲۱۳	برای تحقیق و مطالعه بیشتر
۲۱۴	فصل دهم: جنگ نامتقارن و تروریسم
۲۱۴	مقدمه
۲۱۵	۱۰-۱ جنگ نامتقارن
۲۱۸	۱۰-۲ زمینه‌ها، پیشه‌ای بروز جنگ‌های نامتقارن
۲۱۹	۱۰-۳ گونه‌های سازعات نامتقارن
۲۱۹	تروریسم
۲۳۰	شورش
۲۳۱	نسل‌کشی
۲۳۲	جنگ‌های چریکی
۲۳۴	برای تحقیق و مطالعه بیشتر
	بخش چهارم: خلع سلاح و کنترل تسلیحات
۲۳۷	فصل یازدهم: خلع سلاح و کنترل تسلیحات
۲۳۷	مقدمه
۲۳۷	سیر تاریخی معاهدات خلع سلاح و کنترل تسلیحات
۲۴۱	۱۱-۱ مفاهیم و نظریات خلع سلاح و کنترل تسلیحات
۲۴۲	۱۱-۲ نقش سازمان ملل متحد در خلع سلاح بین‌المللی
۲۴۳	ترتیبات دائم ملل متحد برای خلع سلاح
۲۴۴	ترتیبات موقت ملل متحد برای خلع سلاح
۲۴۵	۱۱-۳ آژانس بین‌المللی انرژی اتمی
۲۴۸	۱۱-۴ معاهده منع جامع آزمایش‌های هسته‌ای (CTBT)
۲۵۰	۱۱-۵ ارزیابی معاهدات منع اشاعه هسته‌ای
۲۵۰	۱۱-۶ سایر معاهده‌های فراگیر خلع سلاح: معاهده‌های خلع سلاح شیمیایی و مین‌های ضدنفر
۲۵۳	۱۱-۷ مین‌ها و تله‌های انفجاری
۲۵۴	۱۱-۸ ترتیبات کنترل تسلیحات چندجانبه
۲۵۵	۱۱-۹ ترتیبات کنترل تسلیحات دوجانبه
۲۵۵	پیمان موشک‌های ضدبالستیک (ABM) و پیمان تحدید موشک‌های قاره‌پیما (ICBM)
۲۵۹	برای تحقیق و مطالعه بیشتر

بخش پنجم: جمهوری اسلامی ایران و مسائل استراتژیک معاصر

فصل دوازدهم: مباحث استراتژیک جمهوری اسلامی ایران

مقدمه

۱۲-۱ نقش استراتژیک ایران در دوران دوقطبی

۱۲-۲ جزایر سه گانه ابوموسی، تنب کوچک و تنب بزرگ و جدایی بحرین

۱۲-۳ حمله شوروی به افغانستان

۱۲-۴ انقلاب اسلامی ایران

۱. دوران پس از پیروزی انقلاب اسلامی

۲. دهت سال دفاع مقدس: نماد تنهایی تاریخی ایران و پیدایش فرهنگ استراتژیک نوین

۳. تحولات استراتژیک در جنگ

۴. تحولات استراتژیک پس از پایان جنگ

۱۲-۵ دوران پس از ۱۱ بهمن

۱۲-۶ محیط استراتژیک ایران در قرن بیست و یکم

۱۲-۷ نقش منطقه‌ای ایران

۱۲-۸ ابعاد استراتژیک مسائل داخلی

۱۲-۹ ابعاد استراتژیک مسائل بین‌المللی

برای تحقیق و مطالعه بیشتر

منابع

مقدمه

مسائل استراتژیک یکی از مهم‌ترین و به‌روزترین مباحثی است که همواره در عرصه‌های دانشگاهی یا اجرایی مطرح بوده است. ایران به دلایل جغرافیایی، سیاسی و فرهنگی در دهه‌های اخیر رگه‌های مسائل متعدد استراتژیک بوده است که نسل گذشته از نزدیک در آن مشارکت داشت یا شاهد تکوین و تأثیر آن بوده است و نسل امروز، که دانشجویان کشور را شامل می‌شود، علاوه بر مطالعه و تحلیل آن، خود نیز در بخش‌های مهم و حتی انواع جدید آن مشارکت دارد و تأثیر آن را از نزدیک احساس می‌کند.

بنابراین، تأثیر مسائل استراتژیک بر سرنوشت ایران، ضرورت بررسی و فهم علمی آن را بیشتر می‌کند. انتظار می‌رود ادبیات علمی و مسائل نیز در ایران رشد کند و توسعه یابد، اما در واقع چنین نیست و ادبیات علمی مسائل استراتژیک در ایران رشد چندانی نداشته است و حتی با وجود واحد درسی به همین نام در دانشگاه‌ها، کتاب درسی به‌روز، جدید و متناسب با اوضاع فعلی ایران، در این باره بسیار کم تألیف شده است. استادان دانشگاه‌های کشور و نیز دانشجویان این درس همواره از کمبود منابعی که بتوانند به آن مراجعه کنند، گلایه می‌کنند؛ منابعی که نه تنها به‌روز باشد و مسائل جدید در حال گسترش و تحول را در بر گیرد، بلکه مسائل کشورمان را نیز بررسی کند. در این کتاب، ما برآنیم با بیان و تحلیل مسائل استراتژیک بومی و تجربه‌های کشورمان این کمبود را جبران کنیم.

فکر نگارش این کتاب در طول ده‌ها سال تدریس و پژوهش، و نیز نیاز به مشارکت عملی در مسائل استراتژیک کشور در برهه‌های حساس تاریخی شکل گرفت. کشورمان در چند دهه اخیر دائماً درگیر مسائل استراتژیک و سیاسی در سطح ملی، منطقه‌ای و بین‌المللی بوده است. کمتر کشوری چنین تجربه‌ای غنی در مسائل استراتژیک داشته است. بنابراین، در جایگاه عضوی از جامعه علمی و اجرایی مسائل استراتژیک در طول چهار دهه گذشته همواره درگیر مسائل، بحران‌ها و سؤالات سیاسی، امنیتی و استراتژیک بوده‌ایم که به بحث و پاسخ دقیق بومی نیاز داشته‌اند. ایران به‌مثابه بازیگری مستقل، که به هیچ بازیگر دیگری متکی

نیست و در محیطی پیچیده و در حال گذار هدف بسیاری از قدرت‌های منطقه‌ای و بین‌المللی است، باید در مقابل همه این بحران‌ها به سرعت و با اتکا بر تحلیل و ارزیابی خود عکس‌العمل نشان دهد تا در شرایط پیچیده و متغیر منطقه‌ای و بین‌المللی غافلگیر نشود.

مانند سایر عرصه‌های علمی و اجرایی، سؤالات مطرح شده و پیچیدگی‌های مسائل و ضرورت یافتن پاسخ و راه‌حل مناسب برای آن‌ها در مسائل استراتژیک نوعی بویایی گسترده ایجاد کرده است. اگرچه ادبیات علمی و دانشگاهی می‌توانست در سطح بین‌الملل در پاسخ به این مسائل یاری‌بخش باشد، به دلیل ویژگی‌های خاص مسائل داخلی چاره‌ای جز اندیشیدن، تطبیق و سناریوهای بومی نبوده است. به تدریج در ایران نوعی فرهنگ استراتژیک نیز شکل گرفت و تاخامل یافت؛ این فرهنگ شیوه عمل ایران را در مقابله مستمر با بحران‌ها و مشکلات مشخص می‌کرد. این امر در درگیری مستمر در مسائل استراتژیک، رویارویی با بحران‌ها و مشکلات و عمل بر اساس فرهنگ استراتژیک ملی، در جامعه استراتژیک ایران نوعی بلوغ و پیشرفت علمی ایجاد کرده است. براین، باید مباحث و ادبیات علمی بومی نیز بر واقعیت‌ها و شرایط ملی ما منطبق و براساس تجارب گران‌بار ملی تدوین شوند.

در تدوین این کتاب تمام آثار منتشر شده به زبان فارسی و حجم انبوهی از آثار و نوشته‌های انگلیسی در این زمینه را مدنظر برده‌ام. در این پژوهش از همکاری آقایان سید حسام‌الدین زمانی و علی صانعیان بهره برده‌ام، اما قدم این بود که کتاب فقط نتیجه مطالعات نظری نباشد، بلکه مجموعه‌ای از تجارب طولانی کشور و به‌ویژه تجارب چهار دهه گذشته خودم و افراد مجرب در این زمینه باشد.

تجربه مشارکت و حضور در انقلاب، وقایع کردستان، دفاع مقدس و سپس مشارکت در تدوین بخش‌هایی از استراتژی و تاریخ دفاع مقدس، بررسی مسائل استراتژیک در دوران تحصیل، تجربه سی سال تدریس استراتژیک در سطوح گوناگون، گذراندن دوره یک‌ساله علوم استراتژیک در پاکستان، برعهده داشتن ریاست پژوهشکده علوم استراتژیک به مدت ده سال، حضور در مناطق بحرانی همانند لبنان، افغانستان، بوسنی و هرزگوین، عراق، همکاری با بخش‌های مطالعات استراتژیک در وزارت دفاع، شورای عالی امنیت ملی، مجمع تشخیص مصلحت نظام، مسئولیت بخش استراتژی دفتر مطالعات وزارت خارجه، همکاری و تدریس در دانشگاه عالی دفاع ملی، سفیر ایران در رومانی، تعامل با مراکز مطالعات استراتژیک و سیاسی کشورهای مختلف جهان، مسئولیت، شرکت و ارائه مطلب در ده‌ها همایش علمی در مسائل سیاسی و استراتژیک، همکاری با نشریات علمی سیاست دفاعی، مطالعات جهان اسلام و

سیاست خارجی و داشتن مسئولیت در آن‌ها، تدوین چندین کتاب و حدود سی مقاله علمی - پژوهشی در مسائل استراتژیک، راهنمایی ده‌ها پروژه و پایان‌نامه در مسائل استراتژیک و امنیتی و نظارت بر آن‌ها بخشی از تجارب مسائل استراتژیک فردی از نسل من است؛ البته باید اقرار کنم که هنوز در ابتدای راه پرفراز و نشیب هستم.

در طول سه دهه گذشته، به فراخور مطالعات دانشگاهی یا شرایط و تجارب کشور، ده‌ها مقاله در زمینه‌های گوناگون مسائل استراتژیک تدوین و از بخش زیادی از آن‌ها در این کتاب استفاده کرده‌ام.

پس از پایان هر فصل، معمولاً آن را به افراد زبده می‌سپردم تا دیدگاه‌هایشان را درباره آن فصل بیان کنند؛ بسیاری از آن‌ها در پیشبرد روند پژوهش به من کمک‌های ارزنده‌ای کردند. کوشیدم از تجارب دانش اساتید، دست‌اندرکاران، متخصصان مسائل استراتژیک کشور تا حد امکان بهره‌برم. مدتی بر این، بازخورد نوشته‌ها را از طیف گسترده و متنوعی گرفتم و در این زمینه از تعداد زیادی از دانشجویانم در دوره کارشناسی ارشد دانشکده وزارت خارجه کمک گرفتم؛ اغلب آن فارغ التحصیل رشته کارشناسی علوم سیاسی دانشگاه‌های متفاوتی بودند و تجربه این درس را داشتند. برای هم فارغ التحصیل سایر رشته‌ها بودند. برخی از دانشجویان سابق هم که دوران درس کارشناسی ارشد خود را به پایان رسانده‌اند، آراء مفیدی ارائه دادند. همچنین، مباحث را برای برخی افراد که با این مباحث درسی آشنایی نداشتند، مثلاً دانشجویان سال اول برخی رشته‌ها فرستادم. بازخورد آن‌ها مرا در تنظیم مجموعه‌ای پالایش‌یافته‌تر کمک کرد.

در این مجال، از همه کسانی که در تدوین این کتاب نقش داشتند تشکر می‌کنم؛ بدون کمک و یاری و نظر آن‌ها این کتاب آماده نمی‌شد و اشکالات زیادی داشت. همراهان و همیارانی بودند که کمک‌های شایانی در پیشبرد این پژوهش کرده‌اند و نمی‌خواهند در اینجا نامی از آن‌ها برده شود، اما از میان آن‌ها نام برخی را مشخصاً ذکر می‌کنم: آقایان زمانی و صانعیان در طول یک سال گذشته که متن در حال نگارش نهایی بود، برای تکمیل مباحث کتاب پیشنهادهایی می‌دادند و گاهی مباحثی را آماده کردند؛ آقای درودیان با تلاش بسیار ضمن نوشتن بخشی از مطالب در تکمیل برخی دیگر نقش داشتند. آقایان دکتر هاجری، معاون پژوهشی وقت سازمان مطالعه و تدوین (سمت)، و آقای سید رسول موسوی در تکیون اولیه انگیزش نگارش این کتاب و نیز تکمیل آن بسیار یاری‌رسان بودند. آقای سعید علیخانی ضمن ارائه پیشنهادهای مناسب، در رفع مشکلات کوشا بودند. سرکار خانم مستوفی در «سمت»

پیگیرانه در به انجام رساندن کتاب تلاش کردند. همچنین از همه عزیزان و همیارانی که نامشان در اینجا ذکر نشده، صمیمانه تشکر می‌کنم.

شایان ذکر است که پژوهش پیش‌رو کاستی‌ها و مشکلاتی دارد؛ از خوانندگان محترم، به‌ویژه استادان فاضل و دانشجویان این رشته می‌خواهم در اصلاح این نواقص در ویرایش‌های بعدی کتاب یاری رسانند.